

Niesłyszący w Czechach

Zawartość

Tekst przekazuje wiadomości o rozpoznawaniu wady słuchowej i wczesnej opiece, możliwościach edukacyjnych, lingwistyce Czeskiego Języka Migowego, dostępie do usług tłumaczeniowych, a także o kulturze środowiska Niesłyszących w Czechach.

Wstęp

Językowa i kulturowa mniejszość Niesłyszących w Czechach, tak jak mniejszości Niesłyszących w innych krajach, ma swój sposób życia, własne wartości, konwencje, humor, język, historie... W czym się Niesłyszący Czesi odróżniają od Niesłyszących w innych krajach? Przede wszystkim trochę innymi warunkami życia niż mają np. brytyjscy Niesłyszący. Podejrzewam, że większość z Państwa nie ma bezpośredniej styczności ze społecznością Niesłyszących w Czechach i z tego też powodu posiadane przez Państwa wiadomości o sytuacji w Republice Czeskiej są raczej skąpe. Chciałabym przybliżyć Państwu ten temat i przedstawić kilka aspektów z życia ludzi niesłyszących, nie tylko tych pisanych przez wielkie „N”.

Sfer i dziedzin, o których można opowiadać, jest wiele, wybrałam, mam nadzieję, te najistotniejsze. Zatem zamierzam Państwu przekazać wiadomości m.in. o rozpoznawaniu wady słuchowej i wczesnej opiece, możliwościach edukacyjnych, lingwistyce czeskiego języka migowego, dostępie do usług tłumaczeniowych czy kulturze środowiska Niesłyszących¹.

¹ Tekst wystąpienia został przed wydrukowaniem poprawiony i uzupełniony.

Najbardziej jednak chciałabym zwrócić Państwa uwagę na to, że choć jestem z osobami n/Niesłyszącymi w kontakcie zarówno służbowym (pracuję w poradni socjalnej dla osób z wadą słuchu), jak i osobistym (w wolnym czasie uczestniczę w różnych przedsięwzięciach Niesłyszących lub spotykam się z przyjaciółmi) i świat Niesłyszących oraz uczenie się ich języka coraz więcej mnie „pochłania”, to mój referat jest tylko punktem widzenia osoby słyszacej, a nie członka społeczności Niesłyszących.

1. Ile n/Niesłyszących żyje w Czechach

W celu określenia dokładnej liczby mieszkających w Czechach osób z zaburzeniem słuchu, potrzebne są wyniki dokładnych badań statystycznych, ale takich niestety nie ma. Ustawa nr 101/2000 Sb. o ochronie danych osobowych mówi, że dane o stanie zdrowotnym są tzw. „danymi wrażliwymi”. Takie dane według ustawy można uzyskać tylko za zgodą osób, których dane te dotyczą, lub w przypadku ratowania życia lub zdrowia danej osoby. Dlatego też pozostaje tylko szacowanie i porównywanie ze statystykami z innych krajów.

Posłużę się statystyką według Hrubý’ego z 1998 r. Hrubý szacuje, że w Republice Czeskiej żyje około pół miliona osób z upośledzeniem słuchowym. Większość z nich stanowią ludzie starsi — niedosłyszący (proces starzenia się może wpływać na powolną utratę słuchu). Około 15 000 z tej liczby to osoby niesłyszące i niedosłyszące z ciężką utratą słuchu — wadą słuchu wrodzoną lub nabytą we wczesnych latach szkolnych.

Niesłyszący (pisani przez wielkie „N”) to mniejszość z własnym językiem i kulturą, tworzona tylko przez część osób z zaburzeniem słuchu i nie wszyscy, którzy czują się członkami tej społeczności, są niesłyszący. Do mniejszości Niesłyszących należą nie tylko osoby niesłyszące lub niedosłyszące, ale także osoby słyszące, np. słyszące dzieci Niesłyszących rodziców — tzw. CODA². Zatem dokładna liczba Niesłyszących w Czechach też nie jest znana.

² Nie można jednoznacznie stwierdzić, kto należy wciąż do mniejszości Niesłyszących, a kto już nie. W samej językowo-kulturowej mniejszości Niesłyszących w Czechach istnieją dwa główne podejścia: 1. członkami są wyłącznie te osoby, które nie słyszą, 2. członkami mogą być też osoby słyszące, np. CODA, tłumacze języka migowego itp.

2. Diagnostyka i opieka medyczna, wczesne wspomaganie rozwoju dziecka

Diagnostyka

Wyniki badań zagranicznych dowodzą, że około 90–99% dzieci z wadą słuchu rodzi się w rodzinach słyszących. Szacuję, że w Czechach statystyki te wyglądałyby podobnie³. Jeszcze dziś zdarza się, że rozpoznanie wady i jej zdiagnozowanie nie występuje odpowiednio wcześnie. To może mieć znaczący wpływ na rozwój dziecka, jego języka i tworzenie własnej osobowości. Tylko w przypadku, gdy ciąża czy poród nie przebiega prawidłowo, czy też przewiduje się, że może się urodzić dziecko niesłyszące, przeprowadzane są konieczne badania. Badanie słuchu noworodków (*screening* neonatologiczny) za pomocą metody otoemisji akustycznych (OAE), która pozwala na wczesne rozpoznanie problemów ze słuchem, jest w Czechach przeprowadzane tylko w kilku większych szpitalach położniczych w miastach takich, jak: Praga, Brno, Pilzno, Ostrawa⁴. Planowany jest program przesiewowego *screeningu* noworodków, ale jego realizacja zależy od wielkości przeznaczonych na niego funduszy oraz od edukacji na temat potrzeby takich badań.

Opieka medyczna

Po diagnostyce wady audiolodzy zazwyczaj przepisują aparat słuchowy. Są pewne zasady przyznawania bezpłatnych aparatów, zapisane w ustawie oraz w przepisach szczegółowych urzędu ubezpieczenia zdrowotnego, określające m.in. maksymalny koszt jednego aparatu w zależności od rodzaju wady, podział osób według wieku czy limit aparatów na osobę, itp. Tak np. zgodnie z przepisami dziecko do drugiego roku życia może bezpłatnie otrzymać tylko jeden aparat słuchowy i tylko „pudełkowy” (nie zauszny). Oczywiście, najkorzystniej byłoby, gdyby dziecko nosiło dwa aparaty zauszne i raczej cyfrowe. Rodzice mogą wtedy złożyć poprzez lekarza do urzędu wnioski o odstępstwo od przepisów i w przypadku zgody dziecko otrzymuje dwa aparaty, jednak w przypadku

³ Podczas wystąpienia podana została liczba 90%. Por. z danymi w: A. Neisser, *The Other Side of Silence (Sign Language and the Deaf Community in America)*, Washington D. C.: GU, 2002 (monografia); L. Długołęcka, *CRSLR2: kolejne warsztaty lingwistyki migowej w Nijmegen* [online], [cyt. 22.10.2007], w: http://www.pzg.org.pl/sc/sc_jm_nijmegen.asp (artykuł); A. Macurová, *Naše řeč? Naše řeč*, 1998, nr 4, s. 179–188 (artykuł); V. Strnadová, *Některé specifické problémy neslyšících rodičů se slyšícími dětmi*, Gong. 2002, nr 9, s. 238 (artykuł).

⁴ Patrz: O. Wildová, *Kochleární implantáty v České republice*, [online], [publ. 6.03.2007]. [Cit. 207.10.2007], w: http://www.medicina.cz/verejne/clanek.dss?s_id=7168&s_ts=39159,7771875 (artykuł).

wyboru lepszego aparatu cyfrowego rodzice muszą większość ceny pokryć ze środków własnych lub zgłosić wnioski o wsparcie finansowe do fundacji. Od lipca tego roku osoby m.in. z uszkodzeniem przewodu słuchowego zewnętrznego mogą po otrzymaniu zgody od urzędu bezpłatnie otrzymać implant zakotwiczony BAHA, co jest wielkim krokiem naprzód.

W przypadku, gdy aparaty słuchowe nie przynoszą dziecku żadnych efektów lub dają bardzo małe stymulowanie dźwiękowe, audiolodzy proponują rodzicom wszczęcie implantu ślimakowego. Wszczęcia implantów ślimakowych w Czechach rozpoczęły się w 1993 r. i do końca 2006 r. wszczęto je 270 osobom dorosłym i 100 dzieciom⁵. Dla osób zakwalifikowanych do wszczęcia zakup systemu implantu ślimakowego, wszczęcie oraz opieka pooperacyjna finansowane są z środków ubezpieczenia zdrowotnego⁶.

Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka

W Czechach istnieje tylko jedna środowiskowa poradnia wspomagania rozwoju dziecka⁷ dla rodzin, których dzieci mają upośledzenie słuchowe. Przyjmowane są rodziny z dziećmi z zaburzeniem słuchu (od 0 do 4 roku życia), dzieci niesłyszące z dodatkowymi zaburzeniami (od 0 do 7 roku życia) oraz rodziny niesłyszące, które mają dzieci słyszące. Głównym zadaniem zespołu pracowników jest ustalenie kierunków i harmonogramu działań w zakresie wczesnego wspomagania i wsparcia rodziny dziecka. Do rodzin jeździ na wizyty doradca (m.in. surdopedagog, psycholog, lektor języka migowego), uczy rodziców pierwszej komunikacji z dzieckiem, wypożycza zabawki służące do rozwoju resztek słuchu, pomaga rodzicom przy załatwianiu formalności związanych z zakupem aparatów słuchowych oraz udziela informacji socjalno-prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych.

⁵ Wszczęcia implantów ślimakowych robione są w szpitalu w Pradze (Centrum kochleárních implantací, Fakultní nemocnice Motol); O. Wildová, *Kochleární implantáty v České republice*, [online], [publ. 6.03.2007]. [Cit. 207.10.2007], w: http://www.medicina.cz/verejne/clanek.dss?s_id=7168&s_ts=39159,7771875 (artykuł).

⁶ Przeróżające są ogromne różnice pomiędzy kosztem zakupu aparatów słuchowych, kosztem zakupu i zamocowania aparatu BAHA a kosztem zakupu, wszczęcia implantu ślimakowego i opieki rehabilitacyjnej rzędu milionów koron czeskich. Osoby implantowane lub z aparatem BAHA otrzymują potem wszystko bezpłatnie, a osoby używające aparatu słuchowego mają bardzo niskie limity finansowe.

⁷ Středisko rané péče Tamtam — dział organizacji Federace rodičů a přátel sluchově postižených — z siedzibą w Pradze i oddziałem w Olomuńcu.

Działania środowiskowej poradni wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka określa ustawa nr 108/2006 Sb. o służbach socjalnych, obowiązująca od 1 stycznia 2007 r., poradnia także prowadzi działalność zgodnie ze standardami wczesnej opieki. Świadczone przez poradnię usługi są bezpłatne. Z powodu braku poradni środowiskowych oraz ograniczonego dostępu do jedynej z nich, funkcję ich starają się pełnić też centra specjalno-pedagogiczne przy szkołach dla dzieci niesłyszących (patrz na następny rozdział), chociaż ustawowo miały opiekować się dziećmi dopiero od trzeciego roku życia. Rodzice więc mogą skorzystać z usług oboje razem.

Niestety niektórzy lekarze (foniatry, audiolodzy...) jeszcze dziś często nie wiedzą o tym, że istnieją poradnie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka. Zdarza się też, że lekarze mają obawy związane z językiem migowym, ostrzegają przed jego używaniem oraz ignorują jego istnienie i jego poważną rolę w życiu niesłyszącego dziecka. Po diagnostyce wady i uzyskaniu aparatu dzieci często trafiają tylko do logopedy, którego praca ukierunkowana jest głównie na komunikację w języku mówionym, lub do centrum specjalno-pedagogicznego. O istnieniu poradni wczesnego wspomaganie rodzice dowiadują się tylko od niektórych lekarzy lub pielęgniarek, ale najczęściej od innych rodziców, przez Internet (fora i czaty), od studentów pedagogiki specjalnej itp.

3. Edukacja

Historia i podejścia

W Czechach są stosowane trzy metody komunikacyjne w procesie nauczania dzieci niesłyszących: metoda oralna, bilingwalna i filozofia komunikacji totalnej. Tak jak w wielu krajach europejskich w ostatnim stuleciu ważną rolę pełnił oralizm, który umocnił swoją pozycję w latach powojennych w krajach socjalistycznych. Aż do lat 80-tych praktycznie dzieci nie mogły w szkole migać, nie mówiąc już o nauce za pomocą języka migowego. W latach 80-tych, wraz z nadejściem filozofii komunikacji totalnej nastąpiła zmiana, niektóre szkoły zaczęły przechodzić do tej metody, która jest do dziś najczęściej stosowana.

Podejście do edukacji uczniów i studentów z upośledzeniem słuchowym jest wielościętkowe. Istnieją szkoły dla dzieci niesłyszących lub niedosłyszących,

stosowana jest też edukacja indywidualna w szkołach publicznych. Do szkół publicznych bardzo rzadko trafiają dzieci z ciężką wadą słuchu, większość stanowią dzieci niedosłyszące, które dzięki dogodnym warunkom (dobry aparat słuchowy, sprzęty audiologiczne, czasami mniej dzieci w klasie itp.) słyszą język mówiony, odczytują z ruchu ust i dzięki temu mogą się kształcić w języku mówionym. Z braku odpowiednich przepisów pozycja tłumaczy języka migowego w szkołach jest bardzo skomplikowana, choć dzieci mają prawo do korzystania z pomocy tłumaczy. Ustawa o języku migowym⁸ daje niesłyszącym uczniom i studentom prawo do „kształcenia z wykorzystaniem języka migowego”, a studentom szkół średnich i wyższych prawo do bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza przy nauce. Warunki korzystania z takiej pomocy miały być sprecyzowane w odrębnym przepisie. Ministerstwo Edukacji jednak do dziś nie potrafiło tego, jakże istotnego, przepisu przygotować. Jeśli zatem szkoła zgodzi się na zatrudnienie tłumacza, musi sama wygospodarować odpowiednie środki finansowe⁹.

W Czechach istnieją dwie placówki edukacyjne dla dzieci głuchoniewidomych — przedszkole dla dzieci z kombinowanymi zaburzeniami w Berounie i klasa szkoły podstawowej przy specjalnej szkole podstawowej w Ołomuńcu.

Szkoły podstawowe i przedszkola

W Czechach obecnie działa 13 podstawowych szkół specjalnych¹⁰ dla dzieci niesłyszących/niedosłyszących:

- a) trzy szkoły skierowane są głównie na metodę oralną (mówiony czeski i odczytywanie z ust — większość dzieci stanowią dzieci niedosłyszące),

⁸ Zákon č. 155/1998 Sb. o znakové řeči.

⁹ W szkołach specjalnych mogą być zatrudniani tzw. asystenci pedagoga, którzy współpracują z nauczycielem i są opłacani przez szkołę (często są to asystenci niesłyszący). W szkołach publicznych często zamiast tłumacza zatrudnieni są asystenci indywidualni (osobni asistenti), którzy opiekują się tylko jednym uczniem i nie są zaliczani do pracowników szkoły.

¹⁰ Aktualnie w nazwie szkoły nie używa się już terminu „szkoła specjalna” — określa się tylko rodzaj i specjalizację (szkoła podstawowa dla dzieci niesłyszących). System edukacji jest inny niż w Polsce, w skrócie można przedstawić to następująco: szkoła podstawowa trwa 9 lat i dzieli się na stopień pierwszy (1–5 klasa) i drugi (6–9 klasa). W trakcie kształcenia — po piątej lub siódmej klasie podstawówki uczniowie mogą zdać egzaminy wstępne i rozpocząć naukę w wieloletnim gimnazjum (podobne do polskiego liceum). Po ukończeniu szkoły podstawowej można kontynuować naukę w czteroletnim gimnazjum, czteroletniej szkole średniej lub w szkole zawodowej (najczęściej trzy lata). Uczniowie zdają maturę zazwyczaj po 15 latach nauki (szkoła podstawowa i szkoła średnia) i mogą kontynuować edukację w szkołach wyższych.

- b) w dwóch czy trzech szkołach lub w niektórych ich klasach wykorzystuje się metody bilingwalne (język czeski z akcentem na pisemną formę i naturalny język migowy),
- c) większość szkół używa filozofii komunikacji totalnej — stosowane są wszystkie środki wspomagające przy komunikacji — zajęcia mogą być prowadzone w systemie językowo-migowym (migany czeski), w języku czeskim, rzadko w czeskim języku migowym itp.

Większość pracowników, opiekunów i nauczycieli w szkołach i ich internatach to osoby słyszące. Wiele szkół utrzymuje (głównie szkoły kierujące się filozofią komunikacji totalnej), że metody komunikacyjne są dostosowywane do potrzeb uczniów — trudno mi sobie wyobrazić praktyczne rozwiązanie sytuacji, gdy nauczyciel ma w klasie np. pięcioro uczniów i każdy z nich preferuje inny środek komunikacji. Wydaje mi się, że wybierana jest raczej ta metoda komunikacji, którą preferuje nauczyciel, najczęściej ta, którą najlepiej opanował. Język migowy jako narzędzie do komunikowania się i nauczania preferują głównie pedagodzy niesłyszący. W niektórych szkołach (głównie oralnie nastawionych) do dziś dzieci nie uczą się języka migowego, nawet nie mają do wyboru takiego przedmiotu jako przedmiotu fakultatywnego! Języka migowego uczą się tak najczęściej od swych rówieśników z rodzin Niesłyszących lub wymyślają znaki własne.

Współczesną tendencją w zakresie opieki nad dziećmi z dużą utratą słuchu jest wczesne wszczepienie implantu ślimakowego, a następnie nauka w szkołach specjalnych stosujących metodę oralną lub integracja w szkołach publicznych.

Przedszkola dla dzieci głuchych funkcjonują przy szkołach podstawowych i oprócz grup dla dzieci niesłyszących lub niedosłyszących istnieją też grupy dla dzieci z zaburzeniami mowy lub grupy dla dzieci niedosłyszących i z implantem ślimakowym. Stosowane metody komunikacji są te same, którymi posługuje się dana szkoła podstawowa.

W 1996 r. założono prywatne przedszkole — Bilingwalne Przedszkole Pipan, które powstało z inicjatywy rodziców. Jest to jedyne przedszkole, w którym używa się do komunikacji metody bilingwalnej — mówiony czeski i czeski język migowy. Przedszkole jest integracyjne, chodzą do niego nie tylko dzieci niesłyszące, ale także ich słyszące rodzeństwo itp. — praktycznie rodzic może do niego zgłosić każde dziecko, jeżeli odpowiada mu system edukacyjny.

Przedszkole organizuje różne dodatkowe zajęcia, m.in. kursy języka migowego dla rodziców, które prowadzi Niesłyszący „native speaker”.

Szkoły średnie

W porównaniu do sytuacji z przed roku 1989 obecna sytuacja jest o wiele lepsza. Wachlarz możliwości wyboru kierunków nauczania ciągle się rozszerza. Studenci uczą się w szkołach specjalnych i publicznych. Do nowoczesnych kierunków nauczania w szkołach specjalnych możemy zaliczyć np. pedagogikę przedszkolną i pozaszkolną, hotelarstwo i turystykę, informatykę, studium dla asystentów technika dentystycznego i inne. Ostatni z wymienionych kierunków realizowany jest w szkole w Pradze i stosowaną tam metodą jest metoda bilingwalna (zawsze obecny jest tłumacz lub naukę prowadzi nauczyciel niesłyszący). Kierunki nauczania w szkołach zawodowych są bardziej tradycyjne, np. nauczanie w zawodzie: cukiernik, kucharz, malarz, krawiec, malarz wnętrz, stolarz itd.

Szkoły wyższe

Obecnie uniwersytety i szkoły wyższe udostępniają kierunki studiów także ludziom niepełnosprawnym. Należy wymienić tu dwa bardzo poważne kierunki studiów, które prawdopodobnie zapoczątkowały zmiany oraz rozszerzenie możliwości studiowania dla osób niesłyszących.

Pierwszą szkołą, która umożliwiła studiowanie niesłyszącym, była Janaczkowa Akademia Sztuk Pięknych, Wydział Teatralny w Brnie (DIFA JAMU Brno). Począwszy od roku akademickiego 1992/1993 otworzony został kierunek: „Drama wychowawcze niesłyszących”. Studia są 3-letnie, licencjackie, absolwenci mogą uczyć dramy w szkołach (jako nauczyciele w szkołach dla niesłyszących i są przez dzieci bardzo lubiani), grać w teatrze (część absolwentów założyła własny teatr — Divadlo Neslyšim (Teatr Niesłyszę, patrz rozdział Kultura). Do tej pory jest tylko jeden słyszący absolwent (reszta to osoby niesłyszące), na wykładach jest zawsze obecny tłumacz¹¹. Na pierwszym roku nauka języka migowego jest obligatoryjna.

Po DIFA JAMU otwiera się możliwość studiowania czeskiego języka migowego, na początku jako dopełnienie kierunku studiów „Język czeski

¹¹ Absolwenci mówią, że niestety ów tłumacz nie używa naturalnego języka migowego, ale systemu języka migowego.

i literatura” (od 1996 r.), a od roku akademickiego 1998/1999 jako odrębny kierunek pod nazwą: „Język czeski w komunikacji niesłyszących” (CNES) na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze. Obecnie istnieje możliwość podjęcia 3-letnich studiów licencjackich i uzupełniających dwuletnich studiów magisterskich, równocześnie na 2 kierunkach: „Język czeski i literatura” oraz „Język czeski w komunikacji niesłyszących”¹². Na początku studiowało na kierunku licencjackim więcej osób niesłyszących, dziś tworzą oni mniejszość (1-5 niesłyszących na 20 studentów na roku). Na wykładach, konsultacjach, testach zawsze jest obecny tłumacz języka migowego, osobno prowadzona jest nauka czeskiego dla słyszących i niesłyszących, istnieje specjalny lektorat języka angielskiego dla niesłyszących i niedosłyszących. Do obligatoryjnych przedmiotów należą m.in.: lektorat czeskiego języka migowego czy struktura i funkcjonowanie języka migowego. Absolwenci uczą w szkołach dla dzieci niesłyszących języka czeskiego, tłumaczą z i na język migowy, pracują w organizacjach oferujących pomoc ludziom niesłyszącym, biorą udział w badaniach nad czeskim językiem migowym i społecznością Niesłyszących itp.

Wsparcie dla uczniów i studentów

Praktycznie przy każdej specjalnej szkole podstawowej dla niesłyszących działa centrum specjalno-pedagogiczne. Pracownicy (surdopedagog, logopeda, pracownik socjalny, czasami także psycholog) diagnozują dzieci, przygotowują dzieci i instytucje do integracji, wspierają uczniów, opracowują plany specjalne itp.) Z ich usług mogą korzystać rodzice dzieci, które nie ukończyły 18-go roku życia.

Przy niektórych uniwersytetach i szkołach wyższych działają centra dla studentów niepełnosprawnych, np. na Uniwersytecie Pałackiego w Ołomuńcu, Uniwersytecie Karola w Pradze, Uniwersytecie Masaryka w Brnie, także w nowopowstałej Wyższej Szkole Ekonomicznej w Pradze itd. Centra dostępują studentom sprzęty rehabilitacyjne i kompensacyjne. Studenci niesłyszący mogą (na zwykłych kierunkach studiów) korzystać z usług zapisywania wykładów, materiałów drukowanych, nauki formą e-learningu, czasami też

¹² Studia licencjackie były na początku 4-letnie, magisterskie 5-letnie.

z usług tłumaczy języka migowego, w niektórych szkołach istnieje możliwość specjalnej nauki języka czeskiego lub angielskiego dla niesłyszących (najwięcej działań dla niesłyszących studentów jest w zakresie Centrum Teiresiás przy Uniwersytecie Masaryka w Brnie).

4. Lingwistyka czeskiego języka migowego

Badania nad językiem migowym

Badania nad Czeskim Językiem Migowym rozpoczęto dopiero w latach 90-tych, dokładnie w 1993 r. z inicjatywy Instytutu dla Niesłyszących w Berounie, który współpracował z Ministerstwem Edukacji (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR)¹³. Później do współpracy dołączył Instytut Języka Czeskiego i Teorii Komunikacji (Ústav českého jazyka a teorie komunikace) Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze pod kierunkiem prof. PhDr. Aleny Macurovej, CSc., gdzie badania prowadzone są do dziś. Na początku badania były finansowane z funduszy ministerstwa, obecnie z uzyskanych grantów. Badaniem zajmują się słyszący i Niesłyszący lingwiści, którzy zajęli się zagadnieniami takimi, jak: komunikacja niesłyszących, pisany język czeski niesłyszących, czeski język migowy i edukacja niesłyszących¹⁴.

Część badań prowadzona jest przez studentów wyżej opisanego kierunku studiów „Język czeski w komunikacji niesłyszących”.

Wyniki badań

Pierwsze artykuły o czeskim języku migowym (CZJ) ukazały się jeszcze w latach 90-tych, najwięcej artykułów pojawiło się dopiero na początku XXI-go wieku (np. artykuły prof. Macurovej w czasopiśmie „Speciální Pedagogika”). Powstają też prace studentów Uniwersytetu Karola, dotyczące nie tylko struktury CZJ, ale też problematyki edukacji niesłyszących itp. Wszystkie te prace są tylko częściowymi opisami struktury gramatycznej CZJ, badania nad całym opisem CZJ są wciąż prowadzone.

¹³ A. Macurová, *Poznáváme český znakový jazyk (Úvodní poznámky)*, w: *Speciální pedagogika*, 2001, nr 2, s. 69–75. (artykuł).

¹⁴ A. Macurová, *Dějiny a výzkum znakového jazyka*. Wykład w ramach seminarium Czeskiej Izby Tłumaczy Języka Migowego, Praga, 11 lutego 2006 r. (wykład).

Rozwijają się też aktywność publikacyjna w zakresie lingwistyki aplikowanej. Powstają podręczniki, książki do nauki, ale głównie słowniki języka migowego w formie drukowanej, na taśmach video czy na nośnikach CD-ROM i DVD. Są to materiały różnej jakości pod względem merytorycznym, ale pozytywne jest to, że pomimo braku materiałów potrzebnych do studiowania języka migowego, powstaje wciąż mnóstwo pomysłów, które następnie są realizowane. Przeważają jednak prace, które nie respektują pewnych zasad tworzenia takich materiałów czy też głównych zasad lingwistycznych i wyników ich badań. Publikacje te wydawane są przez różne organizacje i uniwersytety, bardzo rzadko pracuje nad tym zespół lingwistów i leksykografów (tak jak w przypadku opracowywania słowników języków mówionych), najczęściej są to surdopedagodzy i Niesłyszący nieposiadający odpowiedniego wykształcenia w zakresie lingwistyki oraz inne osoby zawodowo związane ze środowiskiem Niesłyszących.

Taki system tworzenia wyżej opisanych publikacji¹⁵ określany jest terminem: „aplikacja niewybadanej teorii”. Do dalszych problemów związanych z badaniem CZJ Macurová zalicza trudne uzyskiwanie materiału lingwistycznego czeskiego języka migowego, który jest podstawą profesjonalnego badania nad językiem migowym.

Kursy języka migowego

Osoba, która chce nauczyć się języka migowego, ma przynajmniej dwie możliwości: spotykać się z Niesłyszącymi — użytkownikami CZJ (lepszy wariant) lub uczestniczyć regularnie w kursie języka migowego. Obecnie kursy języka migowego prowadzone są praktycznie w każdym większym mieście, w którym istnieje środowisko Niesłyszących. Największym problemem jest tutaj brak świadomości o tym, że w wielu organizacjach nauczany język migowy nie jest naturalnym językiem migowym lecz systemem językowo-migowym. Poziom kształcenia na kursach też pozostawia wiele do życzenia¹⁶. Więc jeszcze dziś zdarza się, że osoba, która ukończyła kilka takich kursów, ma problemy z porozumieniem się z osobami Niesłyszącymi. Zauważa wtedy, że osoba

¹⁵ A. Macurová, *Dějiny a výzkum...*

¹⁶ Często zdarza się, że zamiast natywnego użytkownika CZJ uczy osoba słysząca, a w najlepszym przypadku niedosłysząca, ale z pewnością mówiąca itp.

Niesłysząca miga jakoś inaczej, dla niej niezrozumiale — o takich sytuacjach kursanta nikt nie uprzedza.

Na szczęście są pewne kursy, na których uczy się Czeskiego Języka Migowego i takie kursy prowadzi organizacja Pevnost — Czeskie Centrum Języka Migowego. Organizację tę założyły w 1999 r. osoby Niesłyszące i jej członkami, pracownikami i lektorami są wyłącznie Niesłyszący (oprócz sekretarek). Organizacja stara się podwyższyć poziom kursów i uczynić lektoraty języka migowego bardziej profesjonalnymi przez przygotowanie metodyki nauczania CZJ.

Tłumaczenie

Usługi tłumaczeniowe w porównaniu do początku lat 90-tych są bez wątpienia o wiele lepszej jakości i są coraz bardziej profesjonalne. Istnieje ustawa o języku migowym, prawo zapewnia niesłyszącym tłumacza w sądzie, w urzędzie, w szkole, u lekarza itp. Prawo zapewnia też tłumaczenie wiadomości w telewizji publicznej na CZJ i pewien procent napisów jest wyświetlany. Nowe filmy, które powstają w Czechach, powinny mieć już napisy w języku czeskim. Niestety, z braku niektórych, odpowiednio szczegółowych przepisów¹⁷ niesłyszący nie mogą w pełni korzystać ze swoich praw. Obecnie przygotowywana jest nowelizacja ustawy o języku migowym.

W 2003 r. powstało Centrum Pomocy Tłumaczeń dla Niesłyszących, przez które niesłyszący może zamówić tłumacza i skorzystać bezpłatnie z jego usług¹⁸. W Czechach istnieje kilka organizacji zajmujących się tłumaczeniami, ale najbardziej aktywną z nich jest Czeska Izba Tłumaczy Języka Migowego. Założona została w 2000 r. i jest profesjonalną organizacją tłumaczeniową. Członkami są nie tylko tłumacze, ale także inni zainteresowani. Spektrum działań jest bardzo szerokie, np.: certyfikacja (edukacja) tłumaczy; kształcenie lektorów i przygotowywanie materiałów edukacyjnych dla tłumaczy języka migowego, transliteratorów miganego czeskiego i wizualizatorów mówionego czeskiego;

¹⁷ Na przykład przepisu wykonawczego Ministerstwa Edukacji do ustawy o języku migowym, który miał regulować zasady i warunki korzystania z bezpłatnych usług tłumacza w szkołach, zasady kwalifikacji nauczycieli w szkołach dla dzieci Niesłyszących w zakresie znajomości języka migowego, określać program oraz sposoby finansowania kursów języka migowego dla rodziców dzieci niesłyszących.

¹⁸ Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící — projekt strzechowej organizacji niesłyszących ASNEPu.

przygotowanie konferencji EFSLI w 2006 r.; współpraca z różnymi teatrami — tłumaczenia spektakli w różnej formie: tłumaczenie cieniowe (np. „Tracygo Tygrys”, „Róża dla Algernon”, „Ogród/The Garden” — tłumaczenie do CZJ/IS¹⁹), tłumaczenie zonowe („W arbuzowym cukieru”), tłumaczenie statyczne („Perfect Days”), tłumaczenie eksperymentalne („Racek” — grają słysząca i niesłysząca aktorki), tłumaczenie koncertów muzyki klasycznej i nowoczesnej (benefis „Podpisano sercem” — w ramach aukcji dzieł sztuki jest tłumaczony koncert Narodowej Orkiestry Symfonicznej). Członkowie — tłumacze powinni kierować się przyjętym Kodeksem etycznym²⁰.

Kultura

Świat Niesłyszących

Kultura Niesłyszących znacznie różni się od kultury słyszących. Podstawy tego znajdują się w życiu bez dźwięków — w głuchocie i w zależności od niej w używaniu własnego wizualno-motorycznego języka, tworzeniu własnych wartości, konwencji i zwyczajów, własnego gatunku humoru, poezji, a po prostu Niesłyszący mają własną kulturę.

Oprócz własnego języka, konwencji i zwyczajów do kultury czeskich Niesłyszących należy też teatr, pantomima, literatura, poezja i „muzyka” w języku migowym, humor i dowcipy, sztuka piękna i „multimedialna” (malarstwo — malowanie obrazów, malowanie szkła, fotografia, grafika komputerowa, filmy itp.), życie klubowe, sport, turystyka, wybory MISS, bale, czasopisma, Telewizyjny Klub Niesłyszących (TKN), itd.

Kultura klubowa

Tak jak wszędzie, Niesłyszący lubią spotykać się ze sobą — w klubach i środowiskach niesłyszących lub tak po prostu w knajpie, kawiarni itp. W Czechach istnieją kluby tradycyjne, do których chodzi średnia generacja i starsze pokolenia niesłyszących. Niektóre kluby się podzieliły z powodu odrębnych wymagań i aktywności (oddzielnie niesłyszący, oddzielnie niedosłyszący, np. w Związku Niesłyszących i Niedosłyszących, oddział w mieście

¹⁹ CZJ — Czeski Język Migowy, IS — International Sign — Międzynarodowy System Migowy.

²⁰ Więcej: <http://www.cktzj.com/index.php?page=kodex>.

Most), w innych się ludzie spotykają bez względu na różne potrzeby. W ramach klubu i środowiska istnieją zajęcia sportowe, twórcze, terapeutyczne, oświatowe, kulturalne, działalność publikacyjna, można też skorzystać z pomocy tłumacza czy pracownika socjalnego, wypożyczyć sprzęty kompensacyjne itp.

Młodzi Niesłyszący trafiają do takich klubów bardzo rzadko, raczej spotykają się poza klubem, w knajpie lub uprawiają wspólnie sport, uprawiają pantomimę, chodzą do kina lub na dyskotekę itp.

Teatr i pantomima

Na wyżej wymienionym kierunku studiów „Drama wychowawcze niesłyszących” na DIFA JAMU w Brnie studenci przygotowują spektakle, które odnoszą bardzo wielkie sukcesy (np. „Genesis”, „Abeceda”). Część absolwentów założyła w 2001 r. własny teatr — Divadlo Neslyším (Teatr Niesłyszę). Spektakle grane są w języku migowym i skierowane głównie do młodych widzów. Teatr ten jest pierwszym profesjonalnym zespołem niesłyszących aktorów, który od 2003 r. jest samoistną organizacją. Istnieje zespół NEPANTO (wystąpił w tym roku na II Europejskim Festiwalu Sztuki Osób Niesłyszących w Łodzi), Europejskie Centrum Pantomimy Niesłyszących. Raz na dwa lata w Brnie organizowany jest Międzynarodowy Festiwal Pantomimy Niesłyszących²¹ lub Festiwal pantomimy „Otevieno”. Każdego roku organizowany jest w październiku bardzo popularny przegląd „Mluvicí ruce” („Mówiące ręce”) (organizatorem jest Czeska Unia Niesłyszących), na którym można zobaczyć spektakle teatralne, pantomimę, poezję w języku migowym, muzykę w języku migowym (zespół Cicha Muzyka), krótkie etiudy uczniów itd., i to nie tylko czeskich, ale i zagranicznych uczestników.

Poezja i muzyka w języku migowym

Poezja w języku migowym korzysta z możliwości i bogactwa wyrazowego języka migowego. Autor lub osoba interpretująca poezję wybiera pewien temat i przedstawia widzom w języku migowym związane z nim osobiste wyobrażenia, odczucia, korzystając też z pantomimy.

W 1998 r. powstał przy średniej szkole pedagogicznej w Hradci Kralove zespół Cicha Muzyka. Zespół założyła i kieruje nim Katerina Cervinkova

²¹ Najbliższy Festiwal odbędzie się w listopadzie bieżącego roku, organizatorem jest Związek Niesłyszących i Niedosłyszących w Republice Czeskiej.

Houskova, słyszająca nauczycielka i tłumaczka. Zespół tworzą młodzi ludzie — słyszący, niedosłyszący i niesłyszący, którzy potrafią migać. Podstawą dla tworzenia „cichej muzyki“ są różne interesujące piosenki o ciekawej historii — piosenka jest tłumaczona tak, aby śpiewanie w języku migowym nie tylko oddało jej sens, ale także by przybierało ładną formę. Śpiewanie w języku migowym kieruje się rytmem piosenki, która jest jednocześnie grana.

Film, fotografia i malarstwo

W czerwcu tego roku grupa młodych niesłyszących (Team AWI FILM) zorganizowała pokaz premierowy filmu „The Quarterfoil”. Team AWI FILM tworzą amatorzy, ale widzowie (słyszący i niesłyszący) byli bardzo zadowoleni i zachwyceni zarówno filmem, jak i pomysłem kręcenia filmów przez niesłyszących. Pierwszą organizacją udostępniającą filmy z napisami dla niesłyszących była organizacja „Dźwięk Ciszy”, obecnie zajmuje się tym nowopowstała organizacja Camino, która stara się udostępniać też festiwale filmowe, w niewielkim stopniu działania takie prowadzi także APPN — Agencja Zawodowego Doradztwa Niesłyszących.

Z młodych artystów niesłyszących powinnam wymienić malarkę Ivanę Tetauerową lub fotografów Jakuba Malíka i Šimona Sedláčka. W 2006 r. powstał też projekt „Zamknij uszy, otwórz oczy”, podczas którego młodzi niesłyszący wspólnie fotografują, a następnie efekty swojej pracy prezentują na wystawach, wernisażom towarzyszy zawsze program, np. z pantomimą, poezją w języku migowym itp.

Sport i turystyka

Turystyka (starsza generacja) i sport jest najbardziej lubianą i wszystkim znaną formą aktywności Niesłyszących. Istnieje wiele klubów sportowych z tradycyjnymi dyscyplinami sportu, młodzi niesłyszący też podążają za nowymi stylami w sporcie, np. w tym roku grupa sportowców, którzy interesują się Free Style’em zorganizowała Summer Deaf Free Style Camp z możliwością nauki, m.in. skoków do wody na nartach czy snowboardzie.

Podsumowanie

Społeczność Niesłyszących w Czechach ciągle rozwija swoją działalność, zwraca uwagę na swoje miejsce i rolę w społeczeństwie, walczy o swoje prawa jako prawa mniejszości językowej i kulturowej, jej kultura i życie stają się coraz bogatsze. Mam nadzieję, że przybliżyłam Państwu ich „świat” oraz zachęciłam do, być może, próby nawiązania bezpośredniego kontaktu z osobami Niesłyszącymi w Czechach (i nie tylko!)

Bibliografia

Awifilm. *The Quarterfoil*. [online]. [cyt. 7.10.2007] w: <http://www.awifilm.xf.cz/> (strona internetowa).

K. Červinková Houšková, *Svět neslyšících II*. [online]. [publ. 17.04.2007] [cyt. 7.10.2007], w: <http://ruce.cz/clanky/1/2> (strona internetowa).

Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. [online]. [cyt. 7.10.2007]. w: <http://www.cktzj.com/> (strona internetowa).

L. Długołęcka, *CRSLR2: kolejne warsztaty lingwistyki migowej w Nijmegen* [online], [cyt. 22.10.2007], w: http://www.pzg.org.pl/sc/sc_jm_nijmegen.asp (artykuł).

L. Długołęcka, *Niesłyszący i niedosłyszący w Polsce*. w: *Studia nad językiem migowym*, 2006, nr 1, [online], [cyt. 7.10.2007], w: <http://www.ipjm.pl> (artykuł).

J. FIKEJS, *Svět neslyšících I*, [online], [publ. 17.04.2004] [aktualizacja 10.2006] [Cyt. 7.10.2007], w: <http://ruce.cz/clanky/1> (artykuł).

R. Horáková, *Analýza tlumočnických služeb pro sluchově postižené* (Disertační práce), w: *Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity*, Brno 2006. (praca naukowa).

J. Hrubý, *Kolik je u nás sluchově postižených?*, w: „Speciální pedagogika”, 1998, nr. 2, s. 5–20 (artykuł).

R. Kuda, *Uplatnění sluchově postižených na trhu práce ve Středočeském a Olomouckém kraji* (praca dyplomowa), Hradec Králové, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2004 (praca magisterska).

A. Macurová, *Dějiny a výzkum znakového jazyka*. Wykład w ramach seminarium Czeskiej Izby Tłumaczy Języka Migowego, Praga, 11 lutego 2006 r. (wykład).

- A. Macurová, *Naše řeč? Naše řeč*, 1998, nr 4, s. 179–188 (artykuł).
- A. Macurová, *Poznáváme český znakový jazyk (Úvodní poznámky)*. *Speciální pedagogika*. 2001, nr 2, s. 69–75. (artykuł).
- A. Neisser, *The Other Side of Silence (Sign Language and the Deaf Community in America)*. Washington D. C.: GU, 2002 (monografia).
- Report: Summer Deaf Freestyle Camp* [online], [Cyt. 7.10.2007], w: <http://www.freeridecz/snb/clanky/4250-report-summer-deaf-freestyle-camp> (artykuł).
- Š. Sirůčková, *Soubor znaků českého znakového jazyka pro obor: zeměpis*. (diplomová práce), Olomouc, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2006 (praca magisterska).
- Slyšitelné ticho*, [online]. [cyt. 7.10.2007], w: <http://ruce.cz/slysitele-ticho> (steno-gram wywiadu w radiu).
- V. Strnadová, *Některé specifické problémy neslyšících rodičů se slyšícími dětmi*, *Gong*. 2002, nr 9, s. 238 (artykuł).
- O. Wildová, *Kochleární implantáty v České republice*, [online], [publ. 6.03.2007]. [Cit. 207.10.2007], w: http://www.medicina.cz/verejne/clanek.dss?s_id=7168&s_ts=39159,7771875 (artykuł).
- Zákon č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů* [online]. [Cyt. 22.10.2007].
Žródło w Internecie: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/ouu/> (ustawa).
- Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách*. [online]. [cyt. 7.10.2007],
źródło w: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?cd=76&typ=r&zdroj=sb06108> (ustawa).
- Zákon č. 155/1998 Sb. o znakové řeči* [online], [cyt. 7.10.2007], w: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb98155&cd=76&typ=r> (ustawa).